

Marian MACIEJUK

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

SUBURBANIZACJA MIAST ŚREDNIEJ WIELKOŚCI W POLSCE NA PRZYKŁADZIE JELENIEJ GÓRY

SUBURBANIZATION OF MEDIUM SIZED TOWNS IN POLAND BASED ON THE EXAMPLE OF JELENIA GÓRA TOWN

ABSTRACT: Recent years in Poland have been characterized by contrasting trends in population development. Big towns and their neighborhoods, which create agglomerations, have been playing the role of magnets for people. Small and medium sized towns are characterized by different processes of population development. In this situation the trend of abandoning towns has been observed. This results from such factors as negative birth rate and negative migration balance. The objective of the hereby article is to identify phenomena occurring in population development – called suburbanization – based on the example of Jelenia Góra town and the surrounding communes, included in jeleniogórski rural district.

KEY WORDS: urbanization, suburbanization, urban sprawl

Wprowadzenie

Wiek XX po drugiej wojnie światowej przyniósł w Polsce i Europie gwałtowny rozwój ludnościowy, który charakteryzował się wysokim przyrostem naturalnym i nasilonymi procesami urbanizacyjnymi. Polegały one przede wszystkim na migracji ludności ze wsi do miast. Motorem migracji był przede wszystkim rozwijający się przemysł, a później również sektor usług. Spowodowało to koncentrację ludności miejskiej w dużych miastach tworzących aglomeracje, jak również rozwój miast średniej wielkości.

Koniec XX w. zapoczątkował w Polsce nowe zjawiska demograficzne w rozwoju ludnościowym. Odnotowano przede wszystkim zmniejszoną liczbę urodzeń. Większa liczba zgonów spowodowała ujemny przyrost naturalny, zwłaszcza w miastach. Odnotowano również ujemne saldo migracji w większości miast małych i średnich. Współczesny proces urbanizacji jest kształtowany przez różne przeciwstawne sobie tendencje mające swoje źródło w przemianach społeczno-gospodarczych.

W literaturze przedmiotu zjawiska zachodzące w urbanizacji są przedstawiane wielopłaszczyznowo (Parysek 2008). Współczesny rozwój miast polega na dekonstrukcji i rekonstrukcji starego sposobu produkcji i akumulacji oraz stylu życia. Drugim wymiarem jest deindustrializacja i reindustrializacja obszarów miast i stref podmiejskich. Procesy te prowadzą do określonych zmian przestrzennych w miastach i ich strefach podmiejskich. Przejawia się to m.in. przenoszeniem funkcji usługowo-handlowych z centrów na peryferie miast oraz suburbanizacją strefy podmiejskiej. W rezultacie dochodzi do rozlewania się miast na zewnątrz i zacierania się ich granic względem strefy podmiejskiej, czyli do zjawiska zwanego urban sprawl (Litwińska 2008).

Obserwowane zjawiska w rozwoju ludnościowym i przestrzennym zainspirowały autora do podjęcia szczegółowych badań empirycznych na przykładzie miasta średniej wielkości, jakim jest Jelenia Góra, na tle miast średniej wielkości w Polsce.

Rozwój miast w Polsce według klas ich wielkości

W Polsce w wyniku procesu urbanizacji zmienia się liczba miast, ich struktura wielkościowa, jak i liczba ludności miejskiej. Zmiany, jakie zaszły w tym zakresie w latach 1980–2007 prezentują dane zawarte w tabeli 1.

Na przestrzeni 27 lat status miasta uzyskało 87 miejscowości wiejskich, a począwszy od 1990 r. premierzy kolejnych rządów nadali prawa miejskie 61 miejscowościom. Trzeba przyznać, że są to liczby imponujące. Generalnie jednak nominacja miejscowości wiejskich do rangi miasta nie wpłynęła na zmiany w strukturze wielkościowej miast polskich. W całym analizowanym okresie dominującą grupę miast (z tendencją wzrostową) stanowią miasta najmniejsze, których udział w ogólnej liczbie miast w 2007 r. wynosił 34,1%. Liczba miast największych, liczących ponad 200 tys. mieszkańców zwiększyła się z 15 w 1980 r. do 20 w 1990 r. W kolejnych latach tę rangę utraciły 3 miasta. Liczba miast w klasie wielkości 50–100 tys. mieszkańców, w której znajduje się Jelenia Góra, zwiększyła się z 38 jednostek w 1980 r. do 48 w 1990 r. W 2006 r. rangę tę utracił Tarnobrzeg, dawne miasto wojewódzkie. Tempo wzrostu liczby miast w tej grupie wielkościowej w badanym okresie było najwyższe i wynosiło 23,7%. O dynamicznym rozwoju tych miast zdecydowała reforma administracyjna lat siedemdziesiątych i przyznanie owym ośrodkom praw stolicy województwa. Utrata rangi stołeczności województwa tych miast niewątpliwie przyczyniła się do spowolnienia bądź recesji w rozwoju – czego przykładem jest Tarnobrzeg.

Dynamika rozwoju ludnościowego miast w Polsce w badanym okresie według ich wielkości pokrywa się w znacznej części z dynamiką ich rozwoju liczebnego i wynosi 111,1%. Natomiast struktura rozmieszczenia ludności miejskiej w poszczególnych grupach wielkościowych miast jest odwrotnie proporcjonalna do struktury liczby miast według klas wielkości. Podczas gdy miasta najmniejsze stanowiły w 2007 r. 34,1% wszystkich miast w Polsce (skupiały one 4% ogółu ludności miejskiej), to w miastach największych, liczących ponad 200 tys. mieszkańców (1,9% ogółu miast), zamieszkiwało

Tabela 1

Miasta w Polsce według klas ich wielkości i liczebności ludności miejskiej w latach 1980–2007

Wyszczególnienie	1980		1990		2000		2007		2007/1980 (%)
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
Ogółem liczebność miast	804	100,0	830	100,0	883	100,0	891	100,0	110,8
Z tego miasta o liczbie ludności:									
poniżej 5000	264	32,8	257	31,0	294	33,3	304	34,1	115,2
5000–9999	185	23,0	177	21,3	184	20,8	186	20,9	100,5
10000–19999	169	21,0	177	21,3	183	20,7	182	20,4	107,7
20000–49999	111	13,8	128	15,4	133	15,1	133	14,9	119,8
50000–99999	38	4,7	48	5,8	48	5,4	47	5,3	123,7
100000–199999	22	2,7	23	2,8	23	2,6	22	2,5	100,0
200000 i więcej	15	1,9	20	2,4	18	2,0	17	1,9	113,3
Ogółem ludność w miastach w tys. osób	20978,5	100,0	23546,0	100,0	23670,3	100,0	23316,9	100,0	111,1
Z tego w miastach o liczbie ludności:									
poniżej 5000	786,9	3,8	801,0	3,4	903,5	3,8	928,9	4,0	118,0
5000–9999	1283,5	6,1	1249,0	5,3	1311,3	5,5	1330,6	5,7	103,7
10000–19999	2391,7	11,4	2544,0	10,8	2679,8	11,3	2673,7	11,5	111,8
20000–49999	3465,6	16,5	3952,0	16,8	4118,3	17,4	4173,4	17,9	120,4
50000–99999	2613,9	12,5	3221,0	13,7	3235,0	13,7	3215,9	13,8	123,0
100000–199999	3090,0	14,7	3004,0	12,8	3118,9	13,2	3048,7	13,1	98,7
200000 i więcej	7346,9	35,0	8775,0	37,3	8303,5	35,1	7945,7	34,1	108,2
Udział ludności miejskiej w %	x	58,7	x	61,8	x	61,9	x	61,2	+2,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Demograficznego, GUS, Warszawa 2008 (tab. 8, s. 90).

dokładnie 34,1% mieszkańców miast. Świadczy to o znacznej koncentracji ludności miejskiej w miastach dużych. Miasta średnie, z przedziału 50–100 tys. mieszkańców, skupiają niecałe 14% wszystkich mieszkańców miast i wykazują się, podobnie jak ich liczba, najwyższą dynamiką – 123%.

Urbanizacja kraju mierzona udziałem ludności miejskiej wykazuje w ostatnich latach tendencję spadkową: z 61,9% w 2000 r. do 61,2% w 2007 r. Jest to wyraźny przejaw suburbanizacji terenów podmiejskich.

Delimitacja obszaru badawczego

Za obszar badawczy przyjęto w niniejszym opracowaniu miasto Jelenią Górę oraz – do ukazania zjawiska suburbanizacji – dziewięć otaczających je gmin tworzących

administracyjnie ziemski powiat jeleniogórski. Obszar ten umownie będzie nazywany regionem jeleniogórskim.

Jelenia Góra położona jest w centrum regionu jeleniogórskiego. Jako stolica Karkonoszy stanowi centrum administracyjno-usługowe oraz główny ośrodek rozrządu komunikacyjnego dla turystów przybywających z kraju i z zagranicy w góry na wypoczynek. Jelenia Góra do końca 1998 r. pełniła funkcję stolicy województwa. Po reformie administracyjnej jest aktualnie tzw. powiatem grodzkim.

Powiat jeleniogórski to cztery gminy miejskie: Karpacz, Kowary, Piechowice i Szklarska Poręba oraz pięć gmin wiejskich: Janowice Wielkie, Jeżów Sudecki, Mysłakowice, Podgórzyn i Stara Kamienica. Wśród gmin wyróżnić należy znane karkonoskie gminy turystyczne, jak: Karpacz, Szklarska Poręba czy Podgórzyn; natomiast Kowary, Piechowice i Mysłakowice to gminy przemysłowo-usługowe, a pozostałe są gminami usługowo-rolniczymi.

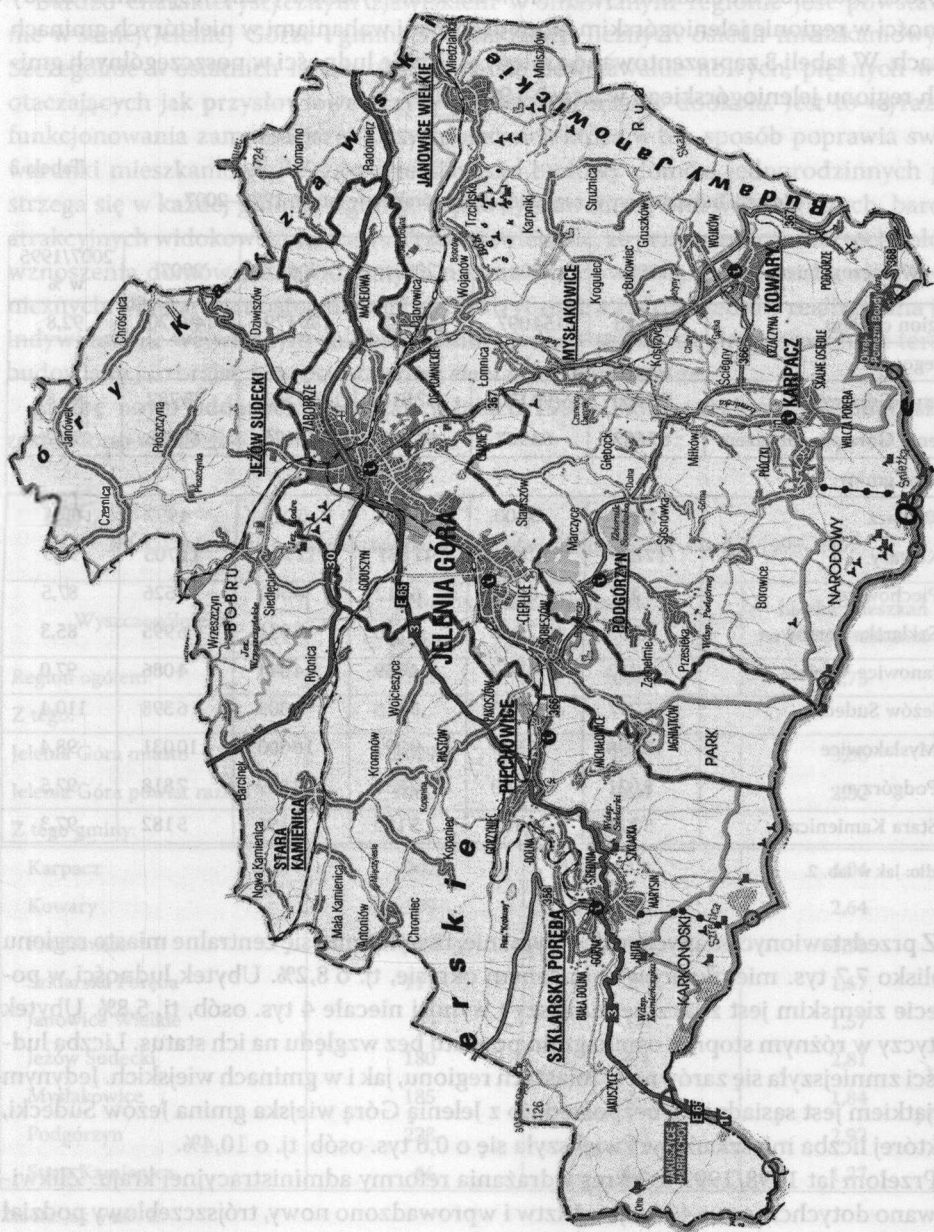
Obszar regionu jeleniogórskiego to 737 km² (co stanowi 3,7% powierzchni województwa dolnośląskiego), które zamieszkuje 5,3% ludności. Miasto Jelenia Góra obejmuje 109 km², tj. 14,8% powierzchni regionu i skupia 57,8% mieszkańców regionu. Charakterystykę powierzchni regionu jeleniogórskiego według gmin ukazano w tabeli 2 oraz na rysunku 1.

Tabela 2

Powierzchnia regionu jeleniogórskiego w 2007 r.

Wyszczególnienie	Powierzchnia		Udział w powierzchni województwa w %
	w km ²	w %	
Region ogółem	737	100,0	3,7
Z tego:			
Jelenia Góra miasto	109	14,8	0,5
Jelenia Góra powiat razem	628	85,2	3,2
Z tego gminy:			
Karpacz	38	5,2	0,2
Kowary	37	5,0	0,2
Piechowice	43	5,8	0,2
Szklarska Poręba	76	10,3	0,4
Janowice Wielkie	58	7,9	0,3
Jeżów Sudecki	94	12,8	0,5
Mysłakowice	89	12,1	0,4
Podgórzyn	83	11,3	0,4
Stara Kamienica	110	14,9	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (www.stat.gov.pl), Bank Danych Regionalnych).

Rys. 1. Mapa regionu jeleniogórskiego

Zmiany w rozwoju ludnościowym regionu jeleniogórskiego

Okres ostatnich lat charakteryzuje się w zasadzie systematycznym spadkiem liczby ludności w regionie jeleniogórskim, poza drobnymi wahaniami w niektórych gminach i latach. W tabeli 3 zaprezentowano zmiany w liczbie ludności w poszczególnych gminach regionu jeleniogórskiego w latach 1995–2007.

Tabela 3

Rozwój ludnościowy w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2007

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2006	2007	2007/1995 w %
Region ogółem	161 143	154 097	150 822	150 179	149 520	92,8
Z tego:						
Jelenia Góra miasto	93 460	90 130	87 017	86 503	85 782	91,8
Jelenia Góra powiat razem	67 683	63 967	63 805	63 676	63 738	94,2
Z tego gminy:						
Karpacz	5 590	5 300	5 058	5 010	4 997	89,4
Kowary	12 879	12 074	11 881	11 794	11 705	90,9
Piechowice	7 457	6 529	6 512	6 500	6 526	87,5
Szklarska Poręba	8 203	7 388	7 106	7 031	6 995	85,3
Janowice Wielkie	4 212	4 040	4 059	4 044	4 086	97,0
Jeżów Sudecki	5 797	5 825	6 216	6 303	6 398	110,4
Mysłakowice	10 198	9 929	9 991	10 000	10 031	98,4
Podgórzyn	8 021	7 740	7 832	7 839	7 818	97,5
Stara Kamienica	5 326	5 142	5 150	5 155	5 182	97,3

Źródło: Jak w tab. 2.

Z przedstawionych danych widać wyraźnie, iż wyludniło się centralne miasto regionu o blisko 7,7 tys. mieszkańców w badanym okresie, tj. o 8,2%. Ubytek ludności w powiecie ziemskim jest znacznie mniejszy i wynosi niecałe 4 tys. osób, tj. 5,8%. Ubytek dotyczy w różnym stopniu ośmiu gmin powiatu bez względu na ich status. Liczba ludności zmniejszyła się zarówno w miastach regionu, jak i w gminach wiejskich. Jedynym wyjątkiem jest sąsiadująca bezpośrednio z Jelenią Górą wiejska gmina Jeżów Sudecki, w której liczba mieszkańców zwiększyła się o 0,6 tys. osób, tj. o 10,4%.

Przełom lat 1998/1999 to okres wdrażania reformy administracyjnej kraju. Zlikwidowano dotychczasowe 49 województw i wprowadzono nowy, trójsczeblowy podział administracyjny. W wyniku reformy Jelenia Góra utraciła status miasta wojewódzkiego i stała się powiatem grodzkim i siedzibą władz powiatu ziemskiego. Utrata znaczącej funkcji administracyjnej niewątpliwie miała wpływ na emigrację ludzi z miasta i ota-

czających gmin do Wrocławia, nowej stolicy województwa. Emigracja wiązała się często ze zmianą miejsca pracy.

Bardzo charakterystycznym zjawiskiem w omawianym regionie jest powstawanie w samej Jeleniej Górze i gminach sąsiedzkich licznych osiedli mieszkaniowych. Szczególnie w ostatnich latach obserwuje się powstawanie nowych, pięknych willi, otaczających jak przysłowiowe grzyby po deszczu miasto dookoła. Jest to wyrazem funkcjonowania zamożniejszej klasy społecznej, która w ten sposób poprawia swoje warunki mieszkaniowe. W zasadzie zjawisko budowy domów jednorodzinnych przestrzega się w każdej gminie regionu; często sytuowane są one w dziewiczych, bardzo atrakcyjnych widokowo miejscach. Trzeba stwierdzić, że przy współczesnej technologii wznoszenia domów jednorodzinnych nie ma z budową większych problemów technicznych. Wystarczy dostęp do energii elektrycznej, a reszta mediów realizowana jest indywidualnie we własnym zakresie. Gminy jednak starają się przygotowywać tereny budowlane i uzbrajać je w podstawowe sieci infrastrukturalne.

Liczbę nowo oddanych mieszkań w latach 1995–2007 w regionie jeleniogórskim zestawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Mieszkania nowo oddane do użytku w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2007

Wyszczególnienie	Nowo oddane mieszkania		Liczba mieszkań na 100 mieszkańców
	liczba	%	
Region ogółem	4 109	100,0	2,75
Z tego:			
Jelenia Góra miasto	2 629	64,0	3,06
Jelenia Góra powiat razem	1 480	36,0	2,32
Z tego gminy:			
Karpacz	202	4,9	4,04
Kowary	309	7,5	2,64
Piechowice	129	3,1	1,98
Szklarska Poręba	117	2,8	1,67
Janowice Wielkie	64	1,6	1,57
Jeżów Sudecki	180	4,4	2,81
Mysłakowice	185	4,5	1,84
Podgórzyn	228	5,5	2,92
Stara Kamienica	66	1,6	1,27

Źródło: Jak w tab. 2.

W okresie siedemnastu lat wybudowano w regionie jeleniogórskim ponad 4 tys. mieszkań, z czego w samej Jeleniej Górze 64%; z tym, że w Jeleniej Górze 60% stano-

wią mieszkania w budownictwie wielorodzinnym, realizowanym przez deweloperów oraz przez Jeleniogórski TBS w postaci głównie plomb w centrum miasta, jak i na istniejących osiedlach. Natomiast w gminach powiatu nowo oddane mieszkania to niemal wyłącznie budownictwo indywidualne. Wydawałoby się, że rozwój budownictwa mieszkaniowego powinien wpływać pozytywnie na rozwój ludnościowy poprzez wzrost liczby mieszkańców. Jednak – jak wykazują dane tabeli 3 – procesy przybrały kierunek odwrotny.

Pośród gmin wiejskich regionu jeleniogórskiego pod względem budownictwa jednorodzinnego na czoło wysunęły się dwie gminy sąsiadujące bezpośrednio z Jelenią Górą. Są to: Jeżów Sudecki i Podgórzyn, gdzie liczba nowo wybudowanych mieszkań w badanym okresie zbliża się do trzech w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Przy czym w Podgórzynie zmniejszyła się liczba ludności, a jedynie Jeżów Sudecki charakteryzuje się wzrostem liczby mieszkańców.

Miejscowość Jeżów Sudecki będąca siedzibą gminy sąsiaduje bezpośrednio z największą dzielnicą mieszkaniową Jeleniej Góry – Zabobrzem. Nowo powstałe osiedle mieszkaniowe zlokalizowane jest na rogatkach granicy administracyjnej oddzielającej sąsiadujące miejscowości, w bardzo atrakcyjnej okolicy z widokiem na Karkonosze, u stóp Góry Szybowcowej. Dodatkowo poprzez budowę nowej drogi znajduje się ono w bliskości jeleniogórskiej obwodnicy śródmiejskiej, w pobliżu zlokalizowanych tu centrów handlowych. Drugie duże osiedle w tej gminie wybudowano też w bliskości miasta, w bardzo atrakcyjnej miejscowości – w Dziwiszowie. Ponadto liczne nowe domy wybudowano w innych miejscowościach tej gminy. Gmina Jeżów Sudecki stała się na tyle atrakcyjna, że zwiększyła liczbę mieszkańców o 600 osób, co jest ewenementem wśród gmin regionu. Pozostałe bowiem gminy, mimo że rozwija się w nich budownictwo indywidualne, notują spadek liczby mieszkańców.

W wyniku zmian liczby ludności regionu zmieniła się również jej struktura pod względem płci. Z tytułu dłuższego trwania życia kobiet zwiększa się ich udział w ogólnej liczbie ludności. Cechą charakterystyczną jest to, że bardziej sfeminizowane są gminy miejskie aniżeli wiejskie. Jest to potwierdzeniem odmiennego modelu życia w miastach niż na wsi. Podczas gdy w miastach regionu w 2007 r. na 100 mężczyzn przypadało ponad 115 kobiet, to w gminach wiejskich liczba ta oscylowała od 103 w Janowicach Wielkich do 106 w Mysłakowicach.

Ruch naturalny ludności

Zmiany liczby ludności spowodowane zostały liczebnością urodzeń i zgonów wpływających na przyrost naturalny oraz ruchem wędrownym. Badany okres w regionie jeleniogórskim charakteryzował się przewagą liczby zgonów nad liczbą urodzeń. Średnio rocznie w regionie umiera około 1,5 tys. osób, a rodzi się około 1,1 tys. dzieci. Tym samym zanotowano ujemny przyrost naturalny. Zestawienia sald przyrostu naturalnego dokonano w tabeli 5.

Tabela 5

Przyrost naturalny w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2007

Wyszczególnienie	1995–1999	2000–2004	2005–2007	1995–2007
Region ogółem	-1 521	-1 877	-1 202	-4 600
Z tego:				
Jelenia Góra miasto	-1 093	-1 368	-862	-3 323
Jelenia Góra powiat razem	-428	-509	-340	-1 277
Z tego gminy:				
Karpacz	-54	-79	-30	-163
Kowary	-55	-95	-62	-212
Piechowice	-64	-54	-40	-158
Szklarska Poręba	-85	-147	-40	-272
Janowice Wielkie	-36	-38	-30	-104
Jeżów Sudecki	-55	0	-6	-61
Mysłakowice	2	-14	-28	-40
Podgórzyn	-71	-96	-59	-226
Stara Kamienica	-10	14	-45	-41

Źródło: Jak w tab. 2.

Z danych tabeli 5 wyraźnie wynika, że w całym badanym okresie z tytułu ujemnego przyrostu naturalnego ubyło w regionie 4,6 tys. osób, z czego 3,3 tys. osób w samej Jeleniej Górze. Większy ubytek ludności z tytułu ujemnego przyrostu naturalnego charakteryzuje gminy miejskie. W gminach wiejskich w niektórych latach postrzega się co prawda niewielki, ale dodatni przyrost naturalny. Jest to też potwierdzeniem innego modelu rodziny wiejskiej; nadal rodziny wiejskie charakteryzują się większą liczbą dzieci.

Liczba zawieranych małżeństw w regionie wykazuje tendencje zmienności w latach (od 700 do 860). Jednakże nie postrzega się większego związku liczby urodzeń z liczbą zawartych małżeństw.

Drugim istotnym czynnikiem wpływającym na zaludnienie w regionie jest ruch wędrowniczy ludności, zarówno wewnętrzny, jak i zagraniczny. Badany okres charakteryzuje wzmożony ruch migracyjny w regionie. Do 2000 r. występowała przewaga imigracji nad emigracją i notowano dodatnie saldo wędrownicze¹. Po 2000 r. emigracja przewyższa imigrację, zwłaszcza w mieście centralnym oraz w gminach miejskich: Karpaczu, Kowarach i Szklarskiej Porębie. Szczegółowe zestawienie sald migracji

¹ Z uwagi na procedury metodologii liczenia migracji (przeliczania pobytu czasowego na stały), przyrost/ubytek liczby ludności nie wynika z przyrostu/ubytku z tytułu salda przyrostu naturalnego i salda migracji.

wewnętrznych i zagranicznych, czyli różnicy napływu i odpływu ludności, prezentują dane tabeli 6.

Tabela 6

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2007

Wyszczególnienie	1995–1999	2000–2004	2005–2007	1995–2007
Region ogółem	725	-652	-522	-449
Z tego:				
Jelenia Góra miasto	458	-1293	-877	-1712
Jelenia Góra powiat razem	267	641	355	1263
Z tego gminy:				
Karpacz	-10	-91	-45	-146
Kowary	-19	-2	-153	-174
Piechowice	94	31	65	190
Szklarska Poręba	-124	-79	-140	-343
Janowice Wielkie	71	106	6	183
Jeżów Sudecki	73	385	355	813
Mysłakowice	-21	83	130	192
Podgórzyn	182	208	68	458
Stara Kamienica	21	0	69	90

Źródło: Jak w tab. 2

Ujemne saldo migracji jest charakterystyczne zwłaszcza dla Jeleniej Góry i gmin miejskich, co świadczy o odwróceniu kierunku migracji. Aktualnie bardziej ludzie migrują z miast na wieś. Jelenia Góra wyludnia się z tytułu trwałej nadwyżki emigracji nad imigracją. Emigracja spowodowana jest wyjazdem ludzi, zwłaszcza młodych i wykształconych, do większych ośrodków miejskich i za granicę w poszukiwaniu pracy. Powodem wyprowadzki z Jeleniej Góry jest również, już wspomniana, wyprowadzka do gmin otaczających miasto w związku z budownictwem jednorodzinym. Znajduje to potwierdzenie w stosunkowo wysokich dodatnich saldach migracji we wspomnianych gminach Jeżów Sudecki i Podgórzyn. Jest to rezultatem powstawania nowej klasy społecznej, która w wyniku wzrostu zamożności wyprowadza się z wielorodzinnych zasobów mieszkaniowych do własnych domków jednorodzinnych usytuowanych w pobliżu miasta. Zazwyczaj ludzie ci nie zrywają więzi funkcjonalnych z miastem. Nadal tam pracują, korzystają z usług, a dzieci najczęściej uczęszczają do szkół w mieście w przekonaniu, że te szkoły są lepsze. Powodem wyprowadzki z miasta najczęściej jest tańsza na wsi i większa działka budowlana oraz większy komfort zamieszkiwania tam, polegający na izolacji sąsiedzkiej.

Zmiany w strukturze wiekowej ludności

Rosnąca liczba zgonów, malejąca liczba urodzeń, dłuższe trwanie życia oraz ruch wędrowny wpływają na zmiany w strukturze wiekowej ludności. W tabeli 7 zaprezentowano udziały procentowe podstawowych grup wiekowych ludności w poszczególnych gminach regionu jeleniogórskiego w latach 1995–2007.

Tabela 7

Struktura wiekowa ludności w regionie jeleniogórskim w procentach ogółu, według grup wiekowych w regionie jeleniogórskim w latach 1995–2007

Wyszczególnienie	1995			2007		
	ludność w wieku:			ludność w wieku:		
	przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym	przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
Region ogółem	24,6	60,7	14,7	16,8	66,7	16,5
Z tego:						
Jelenia Góra miasto	23,4	61,8	14,8	15,5	66,7	17,8
Jelenia Góra powiat razem	26,0	59,3	14,7	18,2	66,6	15,2
Z tego:						
Karpacz	25,5	61,1	13,4	16,4	67,0	16,6
Kowary	25,8	60,8	13,4	18,3	65,7	16,0
Piechowice	26,2	59,7	14,1	16,3	67,3	16,4
Szklarska Poręba	25,7	61,1	13,2	16,1	66,6	17,3
Janowice Wielkie	26,8	56,4	16,8	17,9	66,9	15,2
Jeżów Sudecki	26,9	56,8	16,3	20,4	66,9	12,7
Mysłakowice	25,6	58,4	16,0	20,1	65,1	14,8
Podgórzyn	26,0	58,9	15,1	17,9	66,6	15,5
Stara Kamienica	27,0	58,0	15,0	20,4	67,3	12,3

Źródło: Jak w tab. 2.

Przedstawione dane wskazują wyraźnie na starzenie się społeczeństwa regionu jeleniogórskiego. Badany okres charakteryzuje się spadkiem udziału dzieci i młodzieży z 24,6% do 16,8% oraz wzrostem udziału ludności w wieku produkcyjnym z 60,7% do 66,7% i w wieku poprodukcyjnym z 14,7% do 16,5%. Spadek udziału ludzi młodych jest rezultatem głównie ujemnego przyrostu naturalnego. Wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym jest wynikiem przejścia do tej grupy wiekowej licznych roczników z okresu powojennego wyżu demograficznego. Rosnąca grupa wieku „złotej jesieni” jest charakterystyczna dla dojrzałych, rozwiniętych społeczeństw. Jest to wynikiem spłotu

różnych czynników składających się na rosnący dobrobyt mieszkańców. Na dłuższe trwanie życia istotny wpływ mają również osiągnięcia medycyny.

Cechą charakterystyczną struktury wiekowej regionu jeleniogórskiego jest również to, że gminy miejskie mają mniejsze udziały ludności młodej, a większe tej w wieku poprodukcyjnym aniżeli gminy wiejskie. W gminach wiejskich nastąpiła poprawa struktury wiekowej ludności wyrażająca się malejącym udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym, zwłaszcza w Jeżowie Sudeckim i Starej Kamienicy. Również znacząco wzrósł udział ludności w wieku produkcyjnym w tych gminach. Jest to rezultat przyrostu migracyjnego ludności w wieku produkcyjnym w tych gminach z tytułu realizowanego tam budownictwa jednorodzinnego. Z drugiej jednak strony trwała emigracja z Jeleniej Góry aktywnej zawodowo grupy mieszkańców powoduje tam niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej ludności – systematycznie wzrasta liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Trzeba jednak jeszcze raz tu podkreślić, że ta zamożna grupa ludzi osiadająca w swych pozamiejskich domach jednorodzinnych nadal funkcjonalnie jest związana z miastem centralnym, do którego dojeżdża do pracy, nauki i w którym korzysta z różnorodnych usług. Zamieszkiwana przez tę grupę strefa podmiejska spełnia jedynie funkcję sypialniano-wypoczynkową. Jest to powszechnie znany etap urbanizacji strefy podmiejskiej, określanej jako suburbanizacja, którą miasta Europy Zachodniej odnotowały w ubiegłym stuleciu.

Podsumowanie

Okres transformacji w Polsce po 1989 r., przejawiający się licznymi reformami społeczno-gospodarczymi, znalazł głębokie odbicie w rozwoju demograficznym. Zmiany w rozwoju ludnościowym w badanym regionie jeleniogórskim w ostatnim ponadzieścioleciu charakteryzowały się takimi niekorzystnymi tendencjami, jak:

– spadek liczby ludności w regionie, w tym przede wszystkim w mieście centralnym Jeleniej Górze,

– ujemny przyrost naturalny,

– ujemne saldo migracyjne,

– starzenie się społeczeństwa.

Proces urbanizacji regionu jeleniogórskiego przebiega wielopłaszczyznowo. Postrzega się tu zmiany w rozmieszczeniu funkcji w przestrzeni Jeleniej Góry. Najważniejszą zmianą jest wyprowadzenie z centrum miasta i z terenów osiedlowych funkcji handlowej do centrów handlowych zlokalizowanych głównie wokół śródmiejskiej obwodnicy. Zmieniło to w zasadniczy sposób styl zachowań i życia mieszkańców. Centrum miasta wyraźnie zaczyna obumierać i spełniać rolę sypialnianą. Kolejnym przejawem zmian jest „rozlewanie” się miasta poza jego granice administracyjne, zwane urban sprawl. Suburbanizacja w regionie jeleniogórskim jest procesem widocznym.

Przykład Jeleniej Góry pokazuje, że można już mówić o kryzysie ludnościowym większości polskich małych i średnich miast. Analizy są możliwe do przeprowadzenia

wyłącznie na ewidencji ludności rejestrowanej. Pozostaje jeszcze – jak wiadomo – sereg migracji czasowych nierejestrowanych. Rzeczywistość pokazała, że żadne prognozy demograficzne nie przewidywały tak głębokich zmian.

Bibliografia

- Litwińska E., 2008, *Zjawisko urban sprawl – jeden z wymiarów współczesnych procesów urbanizacji*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji*, red. J. Ślodziak, M. Śmigielka, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Maciejuk M., 2007, *Problemy demograficzne regionu jeleniogórskiego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. D. Strahl, Akademia Ekonomiczna, Wrocław. Prace Naukowe AE nr 1161, Wrocław.
- Parysek J., 2008, *Urbanizacja i niektóre współczesne idee, koncepcje i modele planowania rozwoju miast*, [w:] *Współczesne kierunki i wymiany procesów urbanizacji*, red. J. Ślodziak, M. Śmigielka, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Rocznik Demograficzny, 2008, GUS, Warszawa.
- www.stat.gov.pl, Bank Danych Regionalnych.

SUBURBANIZACJA MIAST ŚREDNIEJ WIELKOŚCI W POLSCE NA PRZYKŁADZIE JELENIEJ GÓRY

ABSTRAKT: Ostatnie lata w Polsce charakteryzują się odmiennymi trendami w rozwoju ludnościowym. Magnesem przyciągającym ludzi stały się duże miasta i ich sąsiedztwo tworzące aglomeracje. Miasta małe i średniej wielkości charakteryzują się odmiennymi procesami rozwoju ludnościowego. Postrzega się tutaj wyludnianie się miast. Jest to wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji. Celem opracowania jest identyfikacja zjawisk zachodzących w rozwoju ludnościowym – zwanych suburbanizacją – na przykładzie Jeleniej Góry i otaczających ją gmin wchodzących w skład jeleniogórskiego powiatu ziemskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: urbanizacja, suburbanizacja, urban sprawl